

УДК 334.716:339.166.5:005

Семенова В.Г.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства
Одеського національного економічного університету

ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Стаття присвячена дослідженню основ управління інтелектуальною власністю підприємств. Розглянуто основні завдання та характеристики управління інтелектуальною власністю. Проаналізовано основні функції та принципи системи управління інтелектуальною власністю.

Ключові слова: інтелектуальна власність, інноваційна діяльність, організація, планування, контроль, мотивація, координація, ефективність діяльності.

Семенова В. Г. ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТЬЮ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ

Статья посвящена исследованию основ управления интеллектуальной собственностью предприятий. Рассмотрены основные задачи и характеристики управления интеллектуальной собственностью. Проведен анализ основных функций и принципов системы управления интеллектуальной собственностью.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, инновационная деятельность, организация, планирование, контроль, мотивация, координация, эффективная деятельность.

Semenova V.G. BASICS OF INTELLECTUAL OWNERSHIP OF THE ENTERPRISE

The article investigates the fundamentals of intellectual property management companies. The main objectives and characteristics of intellectual property management. The analysis of the basic functions and principles of intellectual property management system.

Keywords: intellectual property, innovation, organization, planning, control, motivation, coordination, efficiency.

Постановка проблеми. Проблеми функціонування вітчизняних підприємств у складних конкурентних умовах обумовлені передусім недостатньою активністю щодо впровадження інноваційних процесів у виробництво, створення нових конкурентних видів продукції, застосування сучасних новітніх технологій та їх постійне удосконалення. Як наслідок, в Україні спостерігається уповільнення формування системи інтелектуальної власності як на рівні окремого підприємства, так і на державному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Удосконаленню системи управління інтелектуальною власністю присвятили свої дослідження такі вчені, як П.М. Цибульов, В.П. Чеботарьов, М.В. Вачевський, П.Г. Перерва, В.Г. Зінов, Г.В. Сміт та інші. Правові засади застосування та передачі прав інтелектуальної власності досліджували такі вчені, як Г.А. Андрощук, Ю.Є. Атаманова, В.С. Дроб'язко, В.О. Жаров, О.І. Харитонов, Б.В. Губський, О.М. Мельник та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення основних аспектів управління, аналіз функцій і принципів управління та особливості формування системи управління інтелектуальною власністю (ІВ) на підприємствах. Відповідно до зазначеної мети, завданнями дослідження є: аналіз категорії «управління інтелектуальною власністю», його змісту та характеристик; формулювання основних завдань, визначення функцій і принципів, дотримання яких повинна забезпечувати система управління інтелектуальною власністю підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток сучасного виробництва базується на швидкому впровадженні досягнень науково-технічного прогресу. Сучасні напрями реалізації інновацій надзвичайно різноманітні на підприємствах і охоплюють як безпосередню сферу виробництва, так і його інфраструктуру, організацію виробництва, тобто без винятку усі сфери діяльності підприємства.

Деякі інноваційні процеси ініціюються та повністю забезпечуються власним потенціалом підприємства (кадровим, науково-дослідним, фінансовим,

технічним, виробничим та ін.). Таким чином можуть створюватись об'єкти інтелектуальної власності підприємства: наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; раціоналізаторські пропозиції; комерційні найменування, торговельні марки; комерційні таємниці та ін.

Як зазначає М.В. Вачевський, інтелектуальна власність є результатом творчої діяльності, а її об'єктом виступають нематеріальні носії, в яких реалізуються результати творчості (ідеї, думки, образи, символи тощо), що втілені у певних матеріальних носіях [1, с. 177].

Проте для того, щоб результат творчої (інноваційної) діяльності став об'єктом інтелектуальної власності потрібно виконання певних умов. Як справедливо зазначають автори [2; 3], інтелектуальна власність передбачає законодавчо закріплені права на результати творчої, інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій та інших сферах [2, с. 9], тобто інтелектуальна власність – це сукупність виключних прав на результати творчої діяльності [3, с. 5]. Отже, процес створення об'єктів ІВ передбачає також і закріплення прав на результати інноваційної та творчої діяльності.

Аналіз діяльності вітчизняних підприємств показує, що протягом останніх років зменшується загальна сума витрат на інновації (у т. ч. витрати на придбання інших зовнішніх знань, придбання машин, обладнання та програмного забезпечення) та зниження кількості надходження заявок на реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності (винаходи та корисні моделі) в пріоритетних галузях промисловості України. Можна зробити висновки, що паралельно із зниженням інноваційної активності вітчизняних підприємств відбувається зменшення використання об'єктів ІВ в їх діяльності.

Вчені, що досліджують ці процеси, вказують на багато недоліків, зокрема: недосконалість вітчизняного законодавства у сфері забезпечення прав власності на ІВ; відсутність ефективного механізму оцінки вартості об'єктів ІВ; проблеми, пов'язані з комерціалізацією об'єктів інтелектуальної власності;

недоліки, пов'язані з інформаційним забезпеченням щодо створення та поширення ІВ та інші [4; 5; 6; 7]. Зазначені недоліки відображають як макро-, так і мікрорівень проблем у сфері ІВ.

Проте, на нашу думку, багато проблем та їх вирішення знаходяться саме на мікрорівні, тобто у площині підприємств, які безпосередньо створюють та використовують об'єкти ІВ. І передусім, на наш погляд, проблема міститься у відсутності належної системи управління інтелектуальною власністю на підприємствах. Для більш детального вивчення цієї проблеми вважаємо доцільно розглянути існуючі підходи щодо визначення поняття «управління інтелектуальною власністю».

Як зазначають автори монографії [8], «управління інтелектуальною власністю – діяльність, що спрямована на отримання кінцевого результату (прибутку або іншої корисності) внаслідок створення та використання об'єктів права інтелектуальної власності в усіх галузях економіки» [8, с. 58].

Натомість М.В. Вачевський вважає, що управління ІВ є сукупністю соціальних та ідеологічних заходів та цілеспрямованої дії на творчу діяльність новаторів виробництва та на виявлення резервів досягнення високих кінцевих результатів [3, с. 18].

На думку Т.В. Павленко, управління ІВ – це діяльність, що спрямована на максимізацію прибутку та створення тимчасового монопольного становища на ринку або збільшення ринкової вартості компанії за рахунок використання ІВ у своїй господарській діяльності для задоволення потреб споживачів краще ніж конкуренти [9].

Інші автори вважають, що управління ІВ є системою стратегічних дій, пов'язаних з об'єктами ІВ, цілеспрямованою на ефективний інноваційний розвиток підприємства [10].

О. Морозов ототожнює управління ІВ та управління інтелектуальним капіталом (ІК) і вважає, що це сукупність стратегічно узгоджених і пов'язаних між собою методів і засобів управління ІК, спрямована на збільшення вартості та результативності ІК і бізнесу в цілому [11, с. 43].

На нашу думку, управління інтелектуальною власністю – це діяльність, спрямована на забезпечення координації, взаємодії та узгодженості різних рівнів та елементів управління в процесі створення та використання об'єктів права інтелектуальної власності з метою підвищення ефективності діяльності підприємства.

До основних факторів системи управління ІВ належать: маркетингова стратегія; об'єми виробництва; смність ринків збуту існуючого і потенціального; наявність чи відсутність конкурентів; галузь діяльності [10].

Дослідники виділяють такі складові управління ІВ [9]:

- управління результатами науково-технічної творчості;
- управління об'єктами ІВ;
- управління людьми, що створюють об'єкти ІВ;
- управління організаціями, що замовляють, розробляють, володіють та користуються ІВ;
- управління державною системою ІВ.

Основними завданнями в управлінні інтелектуальною власністю підприємства є систематизація і аналіз використання об'єктів інтелектуальної власності, виявлення непотрібних і необхідних об'єктів, визначення форм і методів правового захисту об'єктів інтелектуальної власності, визначення домінуючого об'єкта інтелектуальної власності, здійснення право-

вої охорони інтелектуальної власності, комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності, запобігання порушенню виключних прав [12, с. 38-39].

Управління інтелектуальною власністю як особливий напрям управління на підприємстві характеризується такими ознаками [13; 14; 15; 16]:

- необхідність застосування значних інвестиційних коштів для створення об'єктів інтелектуальної власності;
- необхідність залучення висококваліфікованих кадрів для реалізації наукових, виробничих та управлінських процесів;
- підтримання дієвості виключних прав і заходів щодо припинення недобросовісної конкуренції
- різноманітність видів об'єктів інтелектуальної власності, складність їхньої ідентифікації;
- високий рівень ризику у сфері використання інтелектуальної власності, яка характеризується високим ступенем невизначеності;
- необхідність створення комплексної інформаційної системи, що дозволить контролювати та спрямовувати процес управління інтелектуальною власністю;
- наявність різних функцій управління інтелектуальною власністю та необхідність їхньої комплексної координації у процесі створення інтелектуальних продуктів;
- складність визначення тривалості життєвого циклу наукоємної продукції з урахуванням прогнозного характеру тривалості життєвого циклу інтелектуальної власності;
- недосконалість методики визначення ринкової вартості конкретних об'єктів інтелектуальної власності та їхнього внеску у формування вартості кінцевого продукту;
- розвиток ринку інтелектуальної власності та недостатність інформаційного забезпечення призводить до ризику порушення прав конкурентів та можливості додаткових витрат;
- динамічність інноваційних процесів спричиняє швидке відновлення всіх видів інтелектуальних ресурсів підприємства, що вносить постійні корективи в організаційне забезпечення процесу управління інтелектуальною власністю;
- недосконалість організаційно-методичної бази управління інтелектуальною власністю.

Основними функціями управління інтелектуальною власністю (творчістю) є планування, організація, регулювання, впровадження, правова охорона, контроль та облік [17, с. 26].

Функція планування – основна функція управління інтелектуальною власністю. Суть управлінської діяльності в плануванні полягає в налагодженні складної і розгалуженої системи відносин, що охоплює фактори розвитку інтелектуальної власності і впровадження нових розробок, правової охорони, контролю та обліку кінцевих результатів.

Функція організації інтелектуальної власності полягає у визначенні послідовності і координації дій усіх структурних підрозділів та елементів підприємства, необхідних для прогнозування його розвитку на основі створення нових технологій і промислових зразків. Чим складніша система організації виробництва, чим більше рівнів в управлінні, тим більше необхідна чітка організація, яка б задовольняла вимоги спеціалізації сучасної техніки і технології виробництва, пропорційного розвитку різних складових (технічної, виробничої, економічної, фінансової) підприємства за умови оптимальних трудових, фінансових і матеріальних витрат.

Функція регулювання передбачає забезпечення розвитку інтелектуальної власності відповідно до розроблених планів і програм та усунення відхилень, які виникають у процесі їх створення, розробки, впровадження і використання у виробництві. Завдяки регулюванню можливо дотримання запланованого темпу виробництва, досягнення балансу взаємовідносин між науковими розробками, освоєнням і впровадженням у процес виробництва результатів інноваційної діяльності та науково-технічних досягнень.

Функція впровадження – процес планового переведення підприємства (системи управління, окремого процесу або його елемента) з чинного стану в новий, передбачений проектом. На мікрорівні термін «впровадження» може набувати таких значень:

- як повний цикл створення і реалізації нової розробки в окремій організації;
- як освоєння і реалізація готового проекту нової розробки в організації (на підприємстві), тобто впровадження в процес виробництва.

Функція правової охорони: єдиною формою правової охорони винаходів і промислових зразків є патент (документ виключного права), який видається винахіднику.

Положенням про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні регулюються майнові та пов'язані з ними особисті немайнові відносини, що виникають у зв'язку з необхідністю правової охорони та використанням винаходів, промислових зразків, товарних знаків і знаків обслуговування, а також відносини, пов'язані з визнанням прав автора раціоналізаторської пропозиції.

Функція контролю полягає в спостереженні за процесом розвитку системи технічної творчості, виявленні відхилень і можливостей їх усунення в ході реалізації інноваційної діяльності, створення винаходів, нових технологій, промислових зразків та товарних знаків.

Контроль сприяє розробці та застосуванню ефективних систем, методів і прийомів спостереження та перевірки оптимального функціонування керованої та керівної системи, визначенню необхідності в коригуванні розвитку процесу технічної творчості.

Функція обліку спрямована на забезпечення збору і систематизації інформації про динаміку, стан і тенденції розвитку інтелектуальної власності на підприємстві.

Процес виробництва – це безперервно повторюваний процес, де кожний наступний виробничий цикл не може повторюватися відірвано від попереднього. Продукти технічної творчості – винаходи, промислові зразки і товарні знаки – допомагають підняти виробничий процес на значно вищий рівень порівняно з попереднім. Облік кінцевих результатів розвитку базується на статистичних даних про економічну ефективність, отримання прибутку від впровадження раціоналізаторських пропозицій і винаходів, витрат на виплату авторської винагороди.

Управління інтелектуальною власністю як система управління повинна ґрунтуватися на певних наукових принципах, що є обов'язковими для подібних систем [18, с. 29-30; 19, с. 68].

Принцип цільової сумісності передбачає створення цілеспрямованої системи управління, в якій усі її елементи складають єдиний механізм, спрямований на вирішення загальної задачі. Управління різними видами інтелектуальної власності координується для забезпечення в необхідний термін максимальної економічної ефективності їхнього використання.

Принцип безперервності та надійності виявляється у створенні таких організаційно-економічних умов, в яких досягається стабільність і безперервність ефективного використання інтелектуальної власності. Вирішення цієї задачі забезпечується надійністю і погодженістю функціонування керуючої підсистеми, наявністю зворотного зв'язку між усіма структурними елементами керуючої підсистеми та об'єктами управління, певними процедурами і конкретними заходами щодо усунення відхилень.

Принцип планованості означає, що система управління має бути націлена на вирішення не тільки поточних, але й довгострокових завдань розвитку інтелектуальної власності. Механізм управління інтелектуальною власністю пов'язує в часі функціонування цілої низки інтелектуальних ресурсів. Інтеграція механізму управління інтелектуальною власністю із загальним господарським механізмом підприємства, стратегією його розвитку і поточними задачами можлива лише за умов стратегічного, тактичного і оперативного планування.

Принцип динамізму передбачає, що механізм управління повинен мати високу адаптивність до вимог зовнішнього і внутрішнього середовища.

Принцип ефективності управління пов'язаний із можливістю використання безлічі варіантів досягнення однієї і тієї ж мети, і завдання полягає у тому, щоб обрати з них найкращий.

Принцип наукової обґрунтованості методів управління виходить із того, що методи, форми і засоби управління інтелектуальною власністю мають бути науково обґрунтовані та перевірені на практиці.

Для сучасного підприємства, що прагне динамічного розвитку, як вважають дослідники, стає необхідним створення системи управління інтелектуальною власністю як самостійної функціональної системи. Виділення системи управління інтелектуальною власністю має завдання уникнути дублювання функцій системи управління виробництвом, маркетингом, фінансами або персоналом у сфері створення і використання інтелектуальних продуктів і ресурсів, що відносяться до компетенції цих елементів системи управління підприємством. Такі тенденції підтверджуються і міжнародними дослідженнями, і досвідом провідних західних компаній, які все частіше вводять нові підрозділи та посади фахівців, які спеціалізуються на управлінні інтелектуальною власністю. Так, наприклад, провідні компанії в розвинених країнах створюють спеціальні підрозділи з управління інтелектуальною власністю, централізують інтелектуальні ресурси, передаючи їх у компетенцію цих підрозділів, або ж створюють групу управління інтелектуальною власністю, встановлюючи тісні зв'язки щодо патентних справ з підрозділами компанії [16, с. 360].

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити такі висновки. Розглянуто існуючі підходи щодо визначення поняття «управління інтелектуальною власністю». Визначено основні завдання в управлінні ІВ, досліджено характерні ознаки та функції управління ІВ. Основні принципи передбачають, що система управління ІВ повинна бути орієнтована на координування усіх елементів управління, безперервність ефективного використання ІВ, націленість на вирішення не тільки поточних, але і довгострокових завдань розвитку, мати високу адаптивність. Система управління ІВ, сформована на основі розглянутих вище функцій та принципів спрямована на систематичне створення та ефективне використання об'єктів ІВ підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вачевський М.В. Джерела патентної документації та патентних описів до об'єктів інтелектуальної власності / М.В. Вачевський // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 8(38). – С. 105-114.
2. Бубенко П.Т. Інтелектуальна власність : навчальний посібник / П.Т. Бубенко, В.В. Величко, С.М. Глухарев ; Харк. Нац. Акад. міськ госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2011. – 215 с.
3. Вачевський М.В. Соціально-економічні аспекти використання інтелектуальної власності в сучасних умовах. Теорія і практика : навчальний посібник [Текст] / М.В. Вачевський. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 376 с.
4. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність : підручник / В.Д. Базилевич. – К. : Знання, 2006. – 432 с.
5. Сімсон О.Е. Інноваційне і креативне право: право знань і творчості : монографія / О.Е. Сімсон. – К. : Вид. дім «Ін Юре», 2006. – 264 с.
6. Ястремська О.М. Інтелектуальна власність : навчальний посібник / О.М. Ястремська, Д.О. Ріпка. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – 280 с.
7. Ястремська О.О. Інтелектуальна власність : навчальний посібник / О.О. Ястремська. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2013. – 124 с.
8. Цибульов П.М., Чеботарьов В.П., Зінов В.Г., Суїні Ю. Управління інтелектуальною власністю [Текст] / За ред. П.М. Цибульова : монографія. – К. : «К.І.С.», 2008. – 448 с.
9. Павленко Т.В. Процес управління інтелектуальною власністю підприємства [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://economy.kpi.ua/>.
10. Пижова Л.Б., Савченко О.І., Чуксіна К.Р. Визначення механізмів управління інтелектуальною власністю на підприємстві [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.uran.donetsk.ua/~masters/2012/iem/sarkanich/library/Puzhova.pdf>.
11. Морозов О. Ф. Система управління інтелектуальним капіталом підприємства як механізм захисту прав інтелектуальної власності (ч. 1) [Текст] // Інтелектуальна власність. – 2008. – № 1. – С. 43-52.
12. Валеева Ж.Р. Интеллектуальная собственность в системе управления промышленным предприятием : монографія / Ж.Р. Валеева. – Владимир : Издательство «Посад», 2003. – 140 с.
13. Зинов В.Г. Управление интеллектуальной собственностью : учеб. пособ. / В.Г. Зинов. – М. : Дело, 2003. – 512 с.
14. Козырев А.Н. Интеллектуальный капитал: новая парадигма оценки бизнеса и нематериальных активов / А.Н. Козырев // Аналитический вестник. – 2001. – № 1. – С. 3-10.
15. Лукичева Л.И. Управление интеллектуальным капиталом / Л.И. Лукичева. – 3-е изд., стереотип. – М. : Омега-Л, 2009. – 560 с.
16. Кучумова І.Ю. Інтелектуальний капітал в системі управління підприємством / І.Ю. Кучумова // БІЗНЕСІНФОРМ (Економіка: менеджмент і маркетинг). – 2013. – № 12. – С. 357-364.
17. Вачевський М.В., Кремень В.Г., Мадзігон В.М., Скотний В.Г., Левченко Г. Є., Вачевський О.М. Інтелектуальна власність: теорія і практика інноваційної діяльності : підручник / За ред. проф. М.В. Вачевського. – К. : ВД Професіонал, 2005. – 448 с.
18. Грещак М.Г., Гребешков О.М., Коцюба О.С. Внутрішній економічний механізм підприємства. – К. : КНЕУ, 2001. – 228 с.
19. Кендюхов О.В. Ефективне управління інтелектуальним капіталом : монографія / О.В. Кендюхов. – Донецьк : ДОНУЕП, 2008. – 363 с.

УДК 005.32:331.101.3

Шевченко К.М.*аспірант**Навчально-наукового професійно-педагогічного інституту
Української інженерно-педагогічної академії***НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІ
ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ**

Стаття присвячена проблемам удосконалення системи стимулювання праці персоналу, розробці методичного підходу до визначення рівня заохочувальних виплат з урахуванням економічної ефективності від їх використання. Розроблено схему визначення класифікаційних ознак мотиваційного механізму персоналу підприємств. Наведено схему елементів і методів управління та мотивації праці персоналу, яка спрямована на забезпечення ефективного управління персоналом на підприємствах.

Ключові слова: мотивація персоналу, оплата праці, мотиваційний механізм, заохочувальні виплати, методи управління, трудові ресурси, людський капітал, роботодавець.

**Шевченко Е.Н. НАПРАВЛЕНИЯ ФОРМИРОВАНИЯ МЕХАНИЗМА СТИМУЛИРОВАНИЯ ТРУДА ПЕРСОНАЛА
ПРЕДПРИЯТИЯ**

Статья посвящена проблемам совершенствования системы стимулирования труда персонала, разработке методического подхода к определению уровня поощрительных выплат с учетом экономической эффективности от их использования. Также разработана схема определения классификационных признаков мотивационного механизма персонала предприятий. Приведена схема элементов и методов управления и мотивации труда персонала, которая направлена на обеспечение эффективного управления персоналом на предприятиях.

Ключевые слова: мотивация персонала, оплата труда, мотивационный механизм, поощрительные выплаты, методы управления, трудовые ресурсы, человеческий капитал, работодатель.

**Shevchenko K.M. DIRECTIONS OF FORMING OF MECHANISM OF STIMULATION OF LABOUR OF PERSONNEL OF
ENTERPRISE**

The article is devoted to the problems of improving the system of staff incentives, developing methodological approach to determine the level of incentive payments based on cost-effectiveness of their use. Also developed a scheme for determining classifications motivational mechanism personnel. This scheme elements and the management and motivation of staff, aimed at ensuring effective human resources management in enterprises.

Keywords: motivation of staff, wages, motivational mechanism, incentive payments, management, human resources, human capital, employer.